

๕ ทรงเป็นยิ่งกว่ามหากษัตริย์ :

6 ทศวรรษแห่งการพัฒนาตามแนวพระราชดำริ

(His Majesty King Bhumibol Adulyadej the Great :

Six Decades of Royal Development Project)

สุวิชัย โกศลยะวัฒน์*

นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เสด็จเถลิงถวัลย์สิริราชสมบัติเมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2489 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันอันต่อเนื่องยาวนานถึง 6 ทศวรรษ พระองค์ทรงห่วงใยในทุกข์สุขของพสกนิกรชาวไทยทั่วแผ่นดินมาแต่ครั้งตอนต้นรัชกาล ทรงอุทิศพระวรกายและเวลาเพื่อการพัฒนาประเทศและประชาชนด้วยการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการอันเป็นที่ประจักษ์ต่อชาวไทยและชาวโลกอย่างเด่นชัดดุจดั่งพระราชบิดาแห่งการพัฒนา ก่อให้ประเทศไทยเกิดความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมนานาอารยประเทศและส่งผลให้เกิดความผาสุกแก่พสกนิกรชาวไทยโดยทั่วกัน ดังที่พระองค์

มีพระบรมราชโองการในวันพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2493 ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ในวโรกาสอันเป็นมหามงคลของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2549 ซึ่งจะเป็นวาระที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติ ครบ 60 ปี เพื่อเป็นการสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอันเหลือประมาณค่าของพระองค์ที่มีต่อปวงชนชาวไทยและแผ่นดินไทยตลอด 6 ทศวรรษ พสกนิกรได้รับพระบรมโพธิสมภารได้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขตลอดมาจึงควรได้น้อมนำพระราชกรณียกิจด้านการพัฒนา ซึ่งล้วนนำมาเพื่อประโยชน์สุขแก่ทวยราษฎร์และชาติรัฐอย่าง

* รองศาสตราจารย์ ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา จ.ชลบุรี

แท้จริงให้พระเกียรติคุณแก่ไพศาลเป็นที่ประจักษ์
โดยทั่วกัน

เริ่มแรกของการพัฒนา

ระยะแรกของการครองสิริราชสมบัติเป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยเพิ่งพ้นผ่านห้วงวิกฤตแห่งมหาสงครามโลก สภาวะเศรษฐกิจยังคงตกต่ำ ปัญหาสังคมและคุณภาพชีวิตของชาวไทยยังไม่มีมาตรฐานเพียงพอ ประชาชนส่วนใหญ่ยังประสบปัญหาจากโรคภัยนานาประเภทที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตและสุขภาพอนามัย ด้วยสาเหตุจากขาดการเรียนรู้รักษาตนเองและในขณะนั้นการบริการสาธารณสุขขั้นพื้นฐานของประเทศยังอยู่ในระยะเริ่มต้นของการพัฒนา ดังนั้นการพระราชทานความช่วยเหลือพลสกนิกรจึงเน้นไปในด้านการแพทย์และสาธารณสุขเป็นส่วนใหญ่ เช่น การรณรงค์และป้องกันวัณโรค การสร้างอาคารโรงพยาบาลเพิ่มขึ้นเพื่อรองรับคนเจ็บป่วยและการตั้งหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ตามโครงการแพทย์หลวงพระราชทาน “เรือเวชพาหน์” เพื่อรักษาราษฎรที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามลำน้ำโดยพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในการดำเนินกิจการมาจนถึงทุกวันนี้ (สำนักงาน กปร., 2546 : 26) ครั้นต่อมาเมื่อปัญหาดังกล่าวเริ่มคลี่คลายไปในทิศทางที่ดีขึ้นเป็นลำดับ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการพัฒนาขั้นพื้นฐานในด้านต่างๆ อาทิ โครงการสร้างถนนเหมืองฝายตลอดจนอ่างเก็บน้ำและโครงการต่างๆ ซึ่งช่วยวางพื้นฐานให้การประกอบอาชีพของราษฎรประสบความสำเร็จ สร้างความสมบูรณ์ขึ้นได้ดังพระราชประสงค์ที่จะให้พลสกนิกรของพระองค์มีความอยู่ดีกินดีและเพียงพอแก่การดำรงชีพ

ลักษณะของการพัฒนาตามโครงการพระราชดำริ

โครงการพระราชดำริหลายโครงการในระยะแรกนั้นมีขึ้นอย่างมากมาย สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้ (สำนักงาน กปร., 2539 : 11)

1. โครงการที่มีการค้นคว้าศึกษาทดลองเป็นการส่วนพระองค์ เพื่อจักได้นำไปใช้ในพื้นที่และลักษณะงานที่ทรงเห็นว่าเหมาะสมรวมทั้งหาแนวทางการพัฒนาให้ตรงกับสภาพของสังคมไทยในแต่ละพื้นที่

2. โครงการที่เริ่มเข้าไปแก้ไขปัญหาหลักของเกษตรกรเป็นการพัฒนาแบบผสมผสาน (Integrated Development) มีการทดลองและเรียนรู้ไปพร้อมกัน ซึ่งระยะแรกได้ทดลองใกล้บริเวณที่ประทับในภูมิภาค และค่อย ๆ ขยายขอบเขตไปสู่สังคมเกษตรกรในพื้นที่กว้างขึ้นเมื่อพิจารณาโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่พระราชทานแก่พลสกนิกรนั้น มีหลายประเภทในระยะแรกเรียกต่างกันดังนี้

1. โครงการตามพระราชประสงค์ หมายถึง โครงการที่ทรงศึกษาปฏิบัติส่วนพระองค์กับผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์สาขาต่าง ๆ เมื่อได้ผลดีแล้วจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องรับผิดชอบนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชน

2. โครงการหลวง เป็นโครงการที่ทรงมุ่งพัฒนาชาวไทยภูเขาให้รอดพ้นจากความทุกข์ยากลำเค็ญได้ด้วยวิธีการปลูกพืชทดแทนฝืนและละเลิกการตัดไม้ทำลายป่า มาสู่วิถีเกษตรรูปแบบใหม่ที่ทำให้มีรายได้ยิ่งขึ้น ชาวไทยภูเขาจึงเกิดพระนามพระองค์ว่า “พ่อหลวง” และเรียก

โครงการ ที่พระราชทานว่า “โครงการหลวง”

3. โครงการในพระบรมราชานุเคราะห์
เป็นโครงการที่พระราชทานข้อแนะนำและ
ให้พระราชดำริ ให้ภาคเอกชนรับไปดำเนินการ
พัฒนาในทุกด้านเพื่อประโยชน์สุขของชาวไทย
ทั้งหมด เช่น โครงการสาธิตการปลูกข้าวสำหรับเยาวชน
โครงการพัฒนาหมู่บ้าน เป็นต้น

4. โครงการตามพระราชดำริ คือ
โครงการที่ทรงวางแผนพัฒนาและเสนอแนะให้
ทั้งรัฐบาลและทุกส่วนราชการร่วมดำเนินการตาม
พระราชดำริ โดยพระองค์เสด็จร่วมทรงงานกับ
ทีมวิทยากรด้วย โครงการตามพระราชดำรินี้
ในปัจจุบันเรียกว่า “โครงการอันเนื่องมาจาก
พระราชดำริ” ซึ่งมีกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาค
ของประเทศไทยกว่าสามพันโครงการ โดยมี
สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงาน
โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ หรือ สำนักงาน
กปร. ทำหน้าที่สำรวจศึกษาวิเคราะห์ จัดทำแผนงาน
ตลอดจนประสานงานกับส่วนราชการและหน่วยงาน
ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานตามโครงการ
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ รวมทั้งติดตาม
ประเมินผลและปฏิบัติหน้าที่อื่นใดตามที่มี
พระราชประสงค์ให้สำเร็จลุล่วงเป็นประโยชน์สุข
ของประชาชนทั้งมวล

สำหรับองค์กรที่เกี่ยวข้องกับโครงการ
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อดำเนินงาน
ให้บรรลุเป้าหมายและบังเกิดประโยชน์แก่พสกนิกร
โดยตรงนั้น มีหน่วยงานที่รับผิดชอบดังนี้
(สำนักงาน กปร., 2546 : 15)

1. คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงาน
โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ก่อตั้งขึ้น

จากการที่รัฐบาลในขณะนั้น คือ พลเอกเปรม
ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี พิจารณาเห็นว่า
การสนองพระราชดำริของหน่วยงานต่าง ๆ
อาจไม่เอื้ออำนวยประโยชน์สุขแก่ประชาชนได้
อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด หากมีการทำงาน
ในลักษณะที่แยกส่วน ต่างคนต่างทำโดยขาดการ
ประสานงานในการทำงานให้สอดคล้องซึ่งกัน
และกัน ดังนั้นรัฐบาลได้ดำเนินการออก “ระเบียบ
สำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยโครงการอันเนื่องมาจาก
พระราชดำริ พ.ศ. 2524” ซึ่งมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่
9 กันยายน พ.ศ. 2524 กำหนดให้มีองค์กร
ระดับชาติมีหน้าที่รับผิดชอบดำเนินงานโครงการ
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เรียกว่า “คณะ
กรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่อง
มาจากพระราชดำริ” (กปร.) ขึ้น โดยมีนาย-
กรัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการ และเลขาธิการ
กปร. เป็นกรรมการและเลขานุการ มีหน้าที่
ดำเนินการควบคุม อำนวยการ กำกับดูแล ติดตามผล
ประสานการดำเนินงานของส่วนราชการและ
หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการอันเนื่อง
มาจากพระราชดำริ รวมทั้งแต่งตั้งบุคลากรในการ
ดำเนินงานสนองพระราชดำริให้เกิดประสิทธิภาพ
ดังพระราชประสงค์

2. สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อ
ประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
(สำนักงาน กปร.) เมื่อโครงการอันเนื่องมาจาก
พระราชดำริได้ขยายขอบเขตการพัฒนาออกไป
อย่างกว้างขวางและมีปริมาณงานมากยิ่งขึ้น สำนัก
เลขาธิการ กปร. ซึ่งแต่เดิมเป็นหน่วยงานหนึ่ง
ในกองวางแผนเตรียมพร้อมด้านเศรษฐกิจ
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ จึงได้ยกฐานะขึ้นเป็นสำนักงาน

คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) เป็นหน่วยงานระดับกรม สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรีตามพระราชบัญญัติ ตั้งแต่วันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2536 เป็นต้นมา โดยกำหนดหน้าที่ในการสำรวจศึกษาวิเคราะห์ และจัดทำแผนงานเกี่ยวกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ รวมทั้งพิจารณาเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดสรรเงินงบประมาณ โดยประสานงานกับส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งทำหน้าที่ติดตามและประเมินผลงานโครงการ อันเนื่องมาจากพระราชดำริให้ครบวงจรเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ตามแต่ละโครงการต่อไป

การพัฒนาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริจากอดีตถึงปัจจุบัน

นับแต่อดีต มีโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2525-ปัจจุบัน จำนวนกว่า 3,000 โครงการ จำแนกได้เป็น 7 ด้าน ดังนี้

1. ด้านพัฒนาการเกษตร

เป็น โครงการ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่มุ่งสนองพระราชประสงค์ที่สำคัญ คือ การทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ เพราะเกษตรกรเป็นอาชีพหลักของประชาชนชาวไทยส่วนมาก ทรงพยายามเน้นการปลูกพืชแบบผสมผสานและหมุนเวียนที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตให้สามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง มีกิน มีใช้ตลอดปี ทรงเน้นในด้านการค้นคว้าทดลอง และวิจัยหาพืชพันธุ์ใหม่ที่เอื้ออำนวยในการเพิ่มพูน

เศรษฐกิจของประชาชน ตลอดจนด้านปศุสัตว์และแนวทางในการดำรงวิถีของการเกษตรอันยั่งยืน คือ โครงการพัฒนาด้านการเกษตรอันเนื่องมาจากพระราชดำริทำให้เกษตรกรสามารถศึกษาผลสำเร็จจากการทดลอง ค้นคว้าเรียนรู้ และประยุกต์ใช้กับสภาพพื้นที่ที่เหมาะสมของตน ได้เป็นอย่างดี มีผลผลิตสำหรับใช้บริโภคในครัวเรือนอย่างเพียงพอ และพัฒนาผลผลิตขึ้นตามลำดับ หากเหลือจากการบริโภค สามารถจำหน่ายสร้างรายได้เสริมแก่ครอบครัวได้ต่อไป (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2542 : 30-31)

2. ด้านพัฒนาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่เน้นวิธีการที่จะทำนุบำรุงและปรับปรุงสภาพทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นในด้านต่างๆ ควบคู่ไปกับการนำทรัพยากรมาใช้อย่างประหยัด คุ่มค่า และถูกวิธี การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ และป่าไม้ ซึ่งครอบคลุมเกือบครบทุกด้าน ได้แก่ (ธวัชชัย สันติสุข, 2542 : 122) การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรดิน ด้วยวิธีการสนับสนุนให้เกษตรกรได้เรียนรู้และเข้าใจวิธีการอนุรักษ์ดินและน้ำ การปรับปรุงบำรุงดิน ทำให้ดินมีคุณภาพสามารถเพาะปลูกให้ผลผลิตเพิ่มขึ้น และผลผลิตมีคุณภาพไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นวิธีการที่เกษตรกรสามารถนำไปปฏิบัติเองได้ เช่น การทดลองปลูกหญ้าแฝก เพื่อป้องกันการชะล้างพังทลายของดินและอนุรักษ์ความชุ่มชื้นของหน้าดิน ตลอดจนการพัฒนาคืนเปรี้ยว ดินเค็ม ดินทราย ในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ ให้สามารถนำกลับมาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ด้วยการพัฒนาหน้าดินปลูกพืชหมุนเวียน และทำการเกษตรแบบ

แผนพัฒนา เป็นต้น นอกจากนี้ ยังได้พระราชทาน
รูปแบบการพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธาร โดยไม่ต้อง
จำกัดสภาพแวดล้อมด้วยการปลูกป่า การสร้าง
แหล่งเก็บน้ำสำรองไว้ใช้ได้ทั้งปีและในการอนุรักษ์
การปลูกป่าไม้ ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติ
ที่สามารถอำนวยประโยชน์สุขทั้งทางตรงและ
ทางอ้อมแก่มวลมนุษยชาติ ตั้งแต่ช่วยรักษา
ดินตามชุ่มชื้นให้แก่พื้นดิน ช่วยให้ฝนตกลงมา
ช้ำมฤดูกาลแล้วยังช่วยรักษาดินน้ำลำธารให้ได้ใช้
ปลูกโยกบริโยกต่อมาอีกทั้งเป็นแหล่งบำรุงพืชและ
สัตว์ป่าสงวนให้คงอยู่ตามคุณธรรมชาติและ
ให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของผู้คนได้ไปพร้อมกัน
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึง
ความสำคัญของป่าไม้เป็นอย่างยิ่งว่ามีผลต่อปัญหา
ตามแห้งแล้งและอุทกภัยของประเทศโดยตรง
ด้วยมีเหตุสำคัญมาจากการตัดไม้ทำลายป่า
จึงมีพระราชดำริให้ทำนุบำรุง ปันฟู และพัฒนา
ป่าไม้ให้คืนสู่ความสมบูรณ์ดังเดิม ซึ่งบัดนี้
โครงการทั้งหลายได้ก่อเกิดกระจายทั่วภูมิภาคของ
ประเทศไทย ทำให้พื้นที่ป่าไม้เพิ่มขึ้นและมีแหล่งน้ำ
ตามธรรมชาติอย่างสมดุล

3. ด้านพัฒนาการสาธารณสุข

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงให้
ความสำคัญทางด้านการพัฒนาสุขภาพพลานามัย
ของประชาชนมาตั้งแต่ระยะต้นรัชกาล ด้วยทรง
พิจารณาว่าหากพลกนิกรทั้งปวงมีสุขภาพกาย
สมบูรณ์แข็งแรงพร้อมด้วยสุขภาพจิตที่ดีแล้ว
ย่อมส่งผลต่อการพูนเพิ่มให้เป็นบุคลากร
ที่เปี่ยมคุณภาพในการพัฒนาประเทศชาติอย่าง
สอดคล้องกัน โครงการด้านสาธารณสุขมีมากมาย
หลายสาขารอบคลุมทุกพื้นที่ของประเทศไทย
โดยเฉพาะ โครงการหน่วยแพทย์พระราชทาน

โครงการอบรมหมอหมู่บ้านตามพระราชดำริ
คณะแพทย์พระราชทานออกไปบำบัดรักษาผู้ป่วย
ทำให้ราษฎรมีโอกาสได้รับการรักษาอย่างถูกวิธี
และไม่เสียค่าใช้จ่าย โครงการสัลยแพทย์อาสา
คณะแพทย์อาสา แพทย์หู คอ จมูก และโรคภูมิแพ้
หน่วยคณะจักษุแพทย์และทันตแพทย์เคลื่อนที่
(สำนักงาน กปร., 2539 : 5) ถ้วนนำความผาสุก
มาสู่ปวงชนชาวไทยให้พ้นภัยจากโรคนานา
โดยเฉพาะชาวไทยภูเขาและราษฎรในถิ่นทุรกันดาร
ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ

4. ด้านพัฒนาการส่งเสริมส่งเสริมอาชีพ

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
เมื่อดำเนินการในพื้นที่ใดแล้วส่วนใหญ่จะกระตุ้น
ให้เกิดมีการส่งเสริมอาชีพเพิ่มรายได้ ซึ่งราษฎร
บริเวณใกล้เคียงก็จะได้รับประโยชน์จากการมีรายได้
เพิ่มขึ้นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสามารถนำความรู้
จากการฝึกอบรมและถ่ายทอดเทคโนโลยี
ซึ่งดำเนินการภายใต้โครงการอันเนื่องมาจาก
พระราชดำริที่มีอยู่มาถ่ายทอดทั่วประเทศ
ประชาชนทั้งหลายสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการ
ประกอบอาชีพ สามารถเลี้ยงตัวเองได้เป็นอย่างดี
ในที่สุด (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2529 : 20)
เช่น โครงการฝึกอบรมและถ่ายทอดเทคโนโลยี
การเกษตร โครงการศิลปาชีพพิเศษ โครงการ
ส่งเสริมอุตสาหกรรมน้ำมันปาล์มขนาดเล็ก
โครงการศูนย์บริการการพัฒนาขยายพันธุ์ไม้ดอก
ไม้ผล ในทุกภูมิภาคของประเทศ ทำให้ราษฎร
มีรายได้เสริม ให้แก่ครอบครัวและพัฒนาจน
เป็นอาชีพหลักได้ต่อไป

5. ด้านพัฒนาแหล่งน้ำและชลประทาน

เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่สำคัญยิ่งด้วยประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศจำเป็นต้องพึ่งพาน้ำในการอุปโภคบริโภคและการเพาะปลูก ซึ่งมีภัยภัยจากน้ำฝนและแหล่งน้ำธรรมชาติผลผลิตที่ได้รับจึงไม่มากเท่าที่ควร เพราะสภาพธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรหรือการชลประทานเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของราษฎรในถิ่นทุรกันดารและขาดแคลนน้ำเป็นอันมาก โครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริมีหลายด้าน อาทิ เช่น (สำนักงาน กปร., 2539 : 25) โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกและอุปโภคบริโภค ได้แก่ อ่างเก็บน้ำ และฝายทดน้ำ โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการรักษาดันน้ำลำธาร โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อ การผลิตไฟฟ้าพลังน้ำ โครงการระบายน้ำออกจากพื้นที่ลุ่ม โครงการบรรเทาอุทกภัย เป็นต้น ทำให้ราษฎรมีน้ำใช้ตลอดทั้งปี สามารถเพาะปลูกได้ทั้งในฤดูฝนและฤดูแล้ง และประกอบอาชีพเสริมอย่างอื่นจากแหล่งน้ำ เช่น เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชหมุนเวียน ทำให้คุณภาพชีวิตพัฒนาขึ้นตามลำดับ

6. ด้านพัฒนาสวัสดิการสังคม

โครงการด้านนี้เป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่นำความ เจริญสู่ชนบทและกระจายข่าวสารให้ทั่วถึงขึ้น โดยเฉพาะด้านการคมนาคมและการสื่อสาร ทำให้ราษฎรสามารถนำผลผลิตไปสู่ตลาดได้สะดวกสบายยิ่งขึ้น อันเป็นการสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนทั้งหลายด้วย จึงก่อเกิดโครงการปรับปรุงถนน ก่อสร้างถนนจากตัวเมืองสู่ชนบท (สุเมธ คันดิเวชกุล, 2546 : 19) ผลตามมาจากการมีถนน คือ สาธารณูปโภคอื่น เช่น

ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ได้ขยายตัวตามไปสู่ชนบทอย่างกว้างขวางทั่วทั้งประเทศ

7. ด้านการศึกษาวิจัยค้นคว้าทดลอง

การจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริซึ่ง แต่ละศูนย์เป็นเสมือน “พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต” ประชาชนทุกคนสามารถเข้าไปศึกษาหาความรู้ได้เพราะเป็นประโยชน์ในการประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับตน รวมทั้งเป็นศูนย์บริการในรูปแบบครบวงจรหรือที่เรียกว่า “บริการแบบเบ็ดเสร็จ” (One Stop Service) เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากการเห็น ตัวอย่างของการพัฒนาชุมชนให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และภูมิประเทศของแต่ละภูมิภาค นำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งในด้านอุปโภค บริโภค ศึกษาทดลอง วิจัย ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และแหล่งสาธิตรูปแบบการพัฒนาอย่างครบวงจร ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มี 6 ศูนย์ ดังนี้ (สำนักงาน กปร., 2545 : 30-40)

1. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนฯ

ตั้งอยู่ที่อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นศูนย์แรกสำหรับทดลองการเกษตรและศิลปาชีพของภาคตะวันออก ค้นคว้าวิจัยพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ และปลูกป่า

2. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทองฯ

ตั้งอยู่ที่อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เป็นศูนย์ศึกษาพัฒนาดิน โดยเฉพาะดินเปรี้ยวให้มีสภาพดีขึ้นเพื่อประโยชน์ด้านการเกษตรเลี้ยงสัตว์ประมง ป่าไม้ และศิลปหัตถกรรม

3. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ

ตั้งอยู่ที่บ้านนาแก อำเภอบ้านผือ จังหวัดสกลนคร เป็นศูนย์ศึกษาพัฒนาการอาชีพ

คือความเป็นอยู่ของประชาชนในภาคตะวันออก
เนื่องเหนือด้านการเกษตร เลี้ยงสัตว์และพัฒนา
อีกทั้งด้านการฝีมือของสตรีในภูมิภาค

๔. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ
ตั้งอยู่ที่บริเวณป่าขุนแม่กวง อำเภอค้อยสะเกิด
จังหวัดเชียงใหม่ เป็นศูนย์พัฒนาพื้นที่ต้นน้ำ
เพื่อการปลูกป่า และระบบชลประทานบริเวณ
ต้นน้ำลำธาร

๕. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายฯ
ตั้งอยู่ที่ตำบลสามพระยา อำเภอชะอำ จังหวัด
เพชรบุรี เป็นศูนย์ศึกษาการพัฒนาและฟื้นฟู
สภาพป่าเสื่อมโทรม และสร้างแนวป้องกันไฟป่า
โดยใช้แนวคูคลองและพืชเศรษฐกิจสีเขียว

๖. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนฯ
ตั้งอยู่ที่ตำบลคลองขุด อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี
เป็นศูนย์การเพาะเลี้ยงและการประมงชายฝั่ง
การอนุรักษ์ป่าชายเลน และการพัฒนาสภาพ
แวดล้อมชายทะเล

ศูนย์ศึกษาทั้งหมดนี้ล้วนเกิดจากน้ำ-
พระราชหฤทัยในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ที่ทรงมุ่งหวังให้ปวงพสกนิกรไทยได้พ้นจากทุกข์
ยากในการดำรงชีวิตและทรงมุ่งมั่นแสวงหา
มรรควิธีที่จะช่วยให้ราษฎรไทยได้มีวิถีความเป็นอยู่
ที่ดีขึ้น เริ่มจาก “พออยู่พอกิน” จนกระทั่งสามารถ
พึ่งพาตนเองได้ในที่สุด เพื่อให้ประเทศไทยมี
ทรัพยากรบุคคลที่เข้มแข็งสามารถนำพา
ประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าได้จากอดีตถึงปัจจุบัน
และต่อไปในอนาคต

พระราชกรณียกิจด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
นอกจากโครงการพระราชดำริด้านต่าง ๆ
แล้วยังมีพระราชกรณียกิจอีกหลายประการ

โดยเฉพาะด้านการพัฒนาพสกนิกรซึ่งเป็น
ทรัพยากรอันมีค่าต่อการพัฒนาประเทศให้ได้
ยกระดับคุณภาพและความสามารถอย่างเต็ม
ตามศักยภาพนั้นคือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
อาทิ

1. การพระราชทานทุนเล่าเรียนหลวง
เป็นการช่วยเหลือยกระดับให้ราษฎร ได้พัฒนา
ตนเองและพัฒนาประเทศต่อมาเพราะการศึกษา
เป็นเครื่องมือพัฒนาสติปัญญามนุษย์ การพระราชทาน
ทุนทรัพย์ให้แก่ผู้เรียนดีแต่ขาดแคลนได้มีโอกาส
ศึกษาต่อระดับสูงเพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนา
ประเทศ อาทิ ทุนภูมิพล ทุนมูลนิธิอานันทมหิดล
ทุนการศึกษาสงเคราะห์ในมูลนิธิราชประชานุเคราะห์ใน
พระบรมราชูปถัมภ์ ทุนมูลนิธิราชประชานุเคราะห์ใน
พระบรมราชูปถัมภ์ และมูลนิธิโรงเรียนราชประชานุ-
เคราะห์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ทุนด้านเทคนิค
ทุนนวัตกรรม และทุนเล่าเรียนหลวง ทำให้ทรัพยากร
มนุษย์ไม่จำกัดเพศ วัย ฐานะ ชาติกำเนิด และสภาพ
ร่างกายได้รับโอกาสในการพัฒนาตนเอง เพื่อเป็น
กำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศอย่างมาก มีผู้
ได้รับทุนจบการศึกษามาปฏิบัติหน้าที่อยู่ตาม
หน่วยงานต่าง ๆ แล้วมากมายหลายสาขา (สุวิชัย
โกศชัยวัฒน์, 2543 : 9) นับเป็นการสร้างทรัพยากร
อันมีค่าของแผ่นดินเป็นที่สุด

2. การพัฒนาเด็กและเยาวชน
มีพระราชกรณียกิจ เพื่อการพัฒนาเด็ก
และเยาวชนอันเป็นกำลังสำคัญ และเป็นประโยชน์
แก่ประเทศชาติอย่างอนเอนอนันต์ (คณะกรรมการ
จัดทำหนังสือฯ, 2531 : 50) ได้แก่ โครงการ
สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เป็นการสร้าง
หนังสือฉบับใหม่ขึ้นเพื่อนำวิชาการแขนงต่าง ๆ
ออกเผยแพร่ให้แก่เยาวชนได้ศึกษาหาความรู้ด้วย

ตนเอง และมีความรู้กว้างไกลมากขึ้น โดยมีพระราชประสงค์มิให้พลเมืองมาจากต่างประเทศ แต่ให้เรียบเรียงความรู้สากลให้เหมาะสมกับสังคมไทยและสอดคล้องความรู้พื้นบ้านของไทยควบคู่ไปด้วย โดยใช้ภาพเป็นสื่อความหมายบนหน้าซ้ายมือ และมีตัวอธิบายประกอบบนหน้าขวามือ ทำให้เยาวชนได้รับความรู้และความสนุกไปพร้อมกันและยังได้พระราชทานแนวทางปรับปรุงการลูกเสือ การกีฬา ดนตรี ศิลปหัตถกรรมนักเรียนเพื่อปลูกฝังความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การบำเพ็ญประโยชน์ และการพัฒนาเยาวชนด้วยกิจกรรมเสริมคุณค่าต่อชีวิตเด็กและเยาวชนเป็นอย่างมาก

3. การพัฒนาสตรีในชนบท

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงริเริ่มให้มีโครงการฝึกอาชีพแก่กลุ่มสตรีที่สหกรณ์หุบกะพง จังหวัดเพชรบุรี ให้มีรายได้เสริมและรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์เพื่อการพัฒนาตนเอง และพัฒนาครอบครัวด้านเศรษฐกิจให้มีความเป็นอยู่ดีขึ้น โดยการนำป่านศรนารายณ์มาทำจักสานเครื่องใช้ในครัวเรือนและของใช้ต่าง ๆ ทำให้เกิดมีรายได้พิเศษ อีกทั้งเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยให้คงอยู่ต่อไป สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงรับสนองพระราชดำริ ดำเนินการใน รูปศิลปาชีพพิเศษขยายงานด้านนี้ออกไปจนแพร่หลายทั่วโลกและมีชื่อเสียง ทำให้กลุ่มสตรีชาวบ้านมีงานทำมีรายได้และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นมาก (คณะกรรมการจัดทำหนังสือฯ, 2531 : 60)

แนวพระราชดำริด้านการบริหารจัดการที่ดินเพื่อการเกษตรด้วยทฤษฎีใหม่

จากสถานะเศรษฐกิจตกต่ำไปทั่วโลก ส่งผลให้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจที่กระทบต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก ตั้งแต่ พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา การพัฒนาประเทศด้วยการดำเนินนโยบายก้าวไปสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ประสบภาวะชะงักงัน ส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศต้องซบเซาลงอย่างทั่วถึง การพัฒนาประเทศตามแนวดังกล่าวไม่สอดคล้องกับรากฐานของสังคมไทยที่มีพื้นฐานมาจากประเทศเกษตรกรรมจากจุดนั้นทำให้ผู้บริหารประเทศต้องกลับมาทบทวนทิศทางการพัฒนาประเทศให้เหมาะสมกับความเป็นจริง พิจารณาการพัฒนาอาชีพหลักของคนไทยซึ่งมีมาแต่เดิมและปรับปรุงให้ทันสมัยขึ้น นั่นคือการเกษตร แต่ปัญหาหลักของเกษตรกร ในอดีตจนถึงปัจจุบันที่สำคัญประการหนึ่ง คือ (วัลลภ พรหมทอง, 2545 : 7-9) การขาดแคลนน้ำเพื่อการเพาะปลูกโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตพื้นที่ชนบทที่อาศัยน้ำฝนอย่างเดียว ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศที่อยู่ในเขตที่มีฝนค่อนข้างน้อย เช่น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคกลางตอนบน การเกษตรส่วนมากเป็นนาข้าวและพืชไร่ เกษตรกรยังคงทำการเพาะปลูกได้ปีละครั้งในช่วงฤดูฝนเท่านั้น อีกทั้งมีความเสี่ยงกับความเสียหายอันเนื่องมาจากความแปรปรวนของ อากาศ ฝนทิ้งช่วงและคุณภาพของดินแม้ว่าได้มีการขุดบ่อหรือสระเก็บน้ำ ไว้ใช้บ้างแต่ก็ไม่มีขนาดแน่นอนหรือมีปัจจัยอื่น ที่เป็นปัญหาทำให้มีน้ำใช้ไม่เพียงพอรวมทั้งระบบการปลูกพืชไม่มีหลักเกณฑ์ใดแน่นอนตามหลักวิชา เป็นการเพาะปลูก

ตามแบบดั้งเดิม และส่วนใหญ่ปลูกพืชชนิดเดียว ทำให้ดินเสื่อม เพราะในแต่ละปีขาดการบำรุงให้ดีขึ้น

ด้วยเหตุนี้การพัฒนาด้านการเกษตรจึงได้นำแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 เพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกรที่ประสบปัญหาให้สามารถผ่านพ้นวิกฤตโดยเฉพาะการขาดแคลนน้ำ เป็นการแก้วิกฤตเศรษฐกิจของชาติให้พลิกฟื้นตามแนวทางที่เหมาะสมกับประเทศโดยตรง อันเป็นแนวทางหรือหลักการในการบริหารจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุดของแต่ละครัวเรือน ขยายไปสู่ระดับชุมชน หมู่บ้าน อำเภอ จังหวัด และประเทศชาติต่อไป

แนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่นี้เป็นแนวทางแก้ปัญหาวิกฤตและช่วยพัฒนาประเทศได้อย่างเหมาะสมเพราะ (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2540 : 10-12)

1. มีการบริหารจัดการและจัดแบ่งที่ดินแปลงเล็กออกเป็นสัดส่วนที่ชัดเจน เพื่อใช้ประโยชน์สูงสุดของเกษตรกรในแต่ละครอบครัวซึ่งไม่เคยมีใครคิดมาก่อน
2. มีการคำนวณโดยหลักวิชาการเกี่ยวกับปริมาณน้ำที่จะกักเก็บให้เพียงพอต่อการเพาะปลูกและใช้ได้อย่างเหมาะสมตลอดปี
3. มีการวางแผนที่สมบูรณ์แบบสำหรับเกษตรกรรายย่อยโดยมีถึง 3 ขั้นตอน คือ ขั้นที่หนึ่ง ขั้นที่สอง และขั้นที่สาม ดังนี้

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่ง : การจัดสรรพื้นที่อยู่อาศัย และที่ทำกินอย่างเหมาะสม

พระราชทานแนวพระราชดำริให้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วนตามอัตราส่วน 30:30:30:10 ซึ่งหมายถึง พื้นที่ส่วนที่หนึ่ง ประมาณ 30% ให้ขุดสระน้ำเก็บกักน้ำเพื่อใช้เก็บน้ำฝนในฤดูฝนให้มากเพียงพอสำหรับใช้เสริมการปลูกพืชในฤดูแล้งตลอดจนการเลี้ยงสัตว์น้ำและพืชน้ำต่างๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ พื้นที่ส่วนที่สองประมาณ 30% ให้ปลูกข้าวในฤดูฝน เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวันสำหรับครอบครัวให้เพียงพอตลอดปี เป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายและสามารถพึ่งตนเองได้ พื้นที่ส่วนที่สาม ประมาณ 30% ให้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร ฯลฯ เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หากเหลือบริโภคให้นำไปจำหน่ายเป็นรายได้ของครอบครัว และ พื้นที่ส่วนที่สี่ ประมาณ 10% เป็นที่อยู่อาศัยเลี้ยงสัตว์ ถนอมหนทาง โรงเรียน ยุ้งฉาง ดังนั้นการดำเนินการตามหลักการและแนวพระราชดำรินี้ช่วยให้เกษตรกรทำงานอย่างเป็นระบบ มีหลักการและพัฒนาอาชีพต่อไปได้ เพราะ (สุนทร กุลวัฒนวงศ์, 2544 : 19)

1. เป็นระบบการผลิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่เกษตรกร สามารถเลี้ยงตัวเองได้ในระดับที่ประหยัดก่อน ทั้งนี้ชุมชนต้องมีความสามัคคีร่วมมือร่วมใจในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำนองเดียวกับการ “ลงแขก” แบบดั้งเดิมเพื่อลดค่าใช้จ่ายในการจ้างแรงงาน สำหรับเก็บเกี่ยวและขนย้ายผลผลิต

2. เนื่องจากข้าวเป็นปัจจัยหลักที่ทุกครัวเรือน จะต้องบริโภค ดังนั้น จึงประมาณว่าครอบครัวหนึ่งทำนาประมาณ 5 ไร่ จะทำให้มีข้าวพอกินตลอดปี โดยไม่ต้องซื้อหาในราคาแพง เพื่อยึดหลักพึ่งตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ต้องมีน้ำเพื่อการเพาะปลูกสำรองไว้ใช้ในฤดูแล้งหรือระยะฝนทิ้งช่วงได้อย่างพอเพียง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องกันที่ดินส่วนหนึ่งไว้ขุดสระน้ำ โดยมีหลักว่าต้องมีน้ำเพียงพอที่จะทำการเพาะปลูกได้ตลอดปี ทั้งนี้ได้พระราชทานพระราชดำริเป็นแนวทางว่า ต้องมีน้ำ 1,000 ลูกบาศก์เมตรต่อการเพาะปลูก 1 ไร่ โดยประมาณ ฉะนั้นเมื่อทำนา 5 ไร่ ทำพืชไร่หรือไม้ผลอีก 5 ไร่ รวมเป็น 10 ไร่ จะต้องมีน้ำ 10,000 ลูกบาศก์เมตรต่อปี

จากทฤษฎีดังกล่าวหากตั้งสมมุติฐานว่ามีพื้นที่ 15 ไร่ ก็สามารถจัดสรรแบ่งพื้นที่แต่ละแปลงประกอบด้วยนา 5 ไร่ พืชไร่พืชสวน 5 ไร่ สระน้ำ 3 ไร่ ลึก 4 เมตร จุน้ำประมาณ 19,000 ลูกบาศก์เมตร ซึ่งเป็นปริมาณน้ำที่เพียงพอที่จะสำรองไว้ใช้ยามฤดูแล้ง ที่อยู่อาศัยและอื่น ๆ 2 ไร่ รวมทั้งหมด 15 ไร่ แต่ทั้งนี้ ขนาดของสระเก็บกักน้ำขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศและสภาพแวดล้อม คือ ถ้าเป็นพื้นที่ทำการเกษตรอาศัยน้ำฝน สระน้ำควรมีลักษณะลึกเพื่อป้องกันไม่ให้น้ำระเหยได้มากเกินไป จะทำให้มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี แต่ถ้าเป็นพื้นที่ทำการเกษตรในเขตชลประทาน สระน้ำอาจมีลักษณะลึกหรือตื้นและแคบหรือกว้างก็ได้โดยพิจารณาตามความเหมาะสมเพราะสามารถมีน้ำมาเติมอยู่เรื่อย ๆ ไม่ขาดแคลนในระยะยาว

การมีสระเก็บกักน้ำ เพื่อให้เกษตรกรได้มีน้ำใช้อย่างสม่ำเสมอทั้งปี ทรงเรียกว่า Regulator หมายถึงการควบคุมให้ดีมีระบบน้ำหมุนเวียนใช้เพื่อการเกษตรได้โดยตลอดเวลาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหน้าแล้งและระยะฝนทิ้งช่วง แต่มิได้หมายความว่าเกษตรกรจะสามารถปลูกข้าวนาปรังได้ เพราะหากน้ำในสระเก็บกักน้ำไม่พอ ในกรณีมีเขื่อนอยู่บริเวณใกล้เคียงก็อาจจะ

ต้องดูปริมาณน้ำจากเขื่อนหรือโรงไฟฟ้าที่ตนได้หมดได้ แต่เกษตรกรควรทำแผนในหน้าฝนและเมื่อถึงฤดูแล้งหรือฝนทิ้งช่วงให้เกษตรกรใช้น้ำที่ได้เก็บตุนนั้น ให้เกิดประโยชน์แก่เกษตรกรเกษตรอย่างสูงสุด โดยพิจารณาปลูกพืชที่เหมาะสมกับฤดูกาล เช่น หน้าฝน จะมีน้ำมากพอที่จะปลูกข้าวและพืชชนิดอื่น ๆ ได้โดยเฉพาะไม้ผล ไม้ยืนต้น หน้าแล้งหรือฝนทิ้งช่วงควรปลูกพืชที่ใช้น้ำน้อย เช่น ถั่วต่างๆ ไม้ล้มลุก เป็นต้น

4. การจัดแบ่งแปลงที่ดิน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคำนวณจากอัตราการใช้ที่ดินถั่วเขียวถั่วเหลือง 15 ไร่ แต่อัตราส่วนดังกล่าวเป็นสูตรหรือหลักการ โดยประมาณเท่านั้น สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม โดยขึ้นอยู่กับสภาพของพื้นที่ดิน ปริมาณน้ำฝนและสภาพแวดล้อม เช่น ในกรณีภาคใต้ที่มีฝนตกชุกกว่าภาคอื่น หรือพื้นที่ใดมีแหล่งน้ำมาเติมสระได้ต่อเนื่อง ก็อาจลดขนาดของบ่อหรือสระน้ำให้เล็กลงเพื่อเก็บพื้นที่ไว้ใช้ประโยชน์ในส่วนอื่น เช่น ขยายที่นา ที่สวน หรือที่เลี้ยงสัตว์อื่นๆ ต่อไปได้อีก

หลักการดังกล่าว เป็นทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่ง เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและได้ลงมือปฏิบัติตามขั้นที่หนึ่งในพื้นที่ดินของตนเองจนได้ผลแล้ว เกษตรกรก็จะสามารถพัฒนาตนเองไปสู่ขั้นพออยู่พอกินและตัดค่าใช้จ่ายที่เกินความจำเป็นลงเกือบหมด จึงควรที่จะต้องดำเนินการตามขั้นที่สองและขั้นที่สาม ต่อไปตามลำดับ

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง: การขุดคันดินเพื่อการพัฒนา

เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและ
ปฏิบัติในที่ดินของตนเองจนได้ผลในขั้นที่
หนึ่งแล้ว ก็ต้องเริ่มขั้นที่สอง คือ ให้เกษตรกร
มาพบกันในกลุ่ม ชมรม หรือ สหกรณ์
เพื่อมาร่วมแรงร่วมใจกันดำเนินการในด้านต่าง ๆ
อย่างน้อย 6 ประการดังนี้ (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2540:

1. การผลิต ได้แก่ พันธุ์พืช เตรียมดิน
ชลประทาน ฯลฯ โดยเกษตรกรจะต้องร่วมมือ
กันในการผลิตเริ่มตั้งแต่การเตรียมดิน การหาพันธุ์พืช
ไปจนถึงการจัดหาน้ำและอื่นๆ ที่จำเป็นเพื่อการเพาะปลูก
2. การตลาด ได้แก่ ลานตากข้าว ยุ้ง
ของสีข้าว การจำหน่ายผลผลิต เมื่อมีผลผลิตแล้ว
ก็ต้องเตรียมการต่างๆ เพื่อการขายผลผลิตให้ได้
ประโยชน์สูงสุด เช่น การเตรียมลานตากข้าว
ร่วมกัน การจัดหาขี๋ยุ้งรวบรวมข้าว เตรียมหาเครื่อง
สีข้าว ตลอดจนการรวมกันขายผลผลิตให้ได้
ราคาดีและลดค่าใช้จ่ายลงด้วยกัน
3. การดำรงชีพ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม
เครื่องใช้ ฯลฯ เมื่อมีผลผลิตและจำหน่ายแล้ว
ในขณะที่เดียวกันเกษตรกรต้องมีความเป็นอยู่ที่ดี
พอสมควร โดยมีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต
เช่น เครื่องครัวสำหรับประกอบอาหารการกินต่างๆ
ของแห้ง เสื้อผ้าเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันที่พอเพียง
4. สวัสดิการ ได้แก่ สาธารณสุขเงินกู้ ฯลฯ
เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของทุกชีวิตในแต่ละชุมชน
ควรมีสวัสดิการและบริการที่จำเป็นต่อสุขภาพอนามัย
เช่น มีสถานอนามัยเมื่อยามป่วยไข้ หรือมีกองทุน
ไว้กู้ยืมเพื่อประโยชน์ในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน
และมีแหล่งสนับสนุนเพื่อใช้ในการพัฒนางานต่อไป
5. การศึกษา ได้แก่ โรงเรียน ศูนย์การศึกษา
 ฯลฯ เพื่อความก้าวหน้าของบุตรหลานและ

การพัฒนาตนเอง ดังนั้น ชุมชนควรมีบทบาท
ในการส่งเสริมการศึกษา เช่น มีกองทุนเพื่อการ
ศึกษาเล่าเรียนให้แก่เยาวชนของชุมชนเอง
มีโรงเรียนที่อยู่ในชุมชนเพื่อสะดวกในการเดินทาง
ประหยัดค่าใช้จ่ายและเป็นโรงเรียนที่มีมาตรฐาน

6. สังคมและศาสนา ได้แก่ กิจกรรม
สาธารณประโยชน์ตามประเพณี ชุมชนควรมี
กิจกรรมนันทนาการที่มีประโยชน์มีคุณค่าในการ
พัฒนาสังคมและจิตใจ โดยมีศาสนาเป็นที่
ยึดเหนี่ยวมีวัดเป็นศูนย์กลาง เพื่อจรรโลงสืบสาน
วัฒนธรรมอันดีงาม ของชุมชนให้คงอยู่สืบไป

กิจกรรมทั้งหมดดังกล่าวข้างต้น จะต้อง
ได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่า
ส่วนราชการ องค์กรเอกชน ตลอดจนสมาชิกใน
ชุมชนนั้นเป็นสำคัญ จึงจะทำให้การดำเนินงาน
เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

**ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม : การก้าวสู่ชุมชน
เข้มแข็งและพึ่งพาตนเอง**

เมื่อดำเนินการผ่านพ้นขั้นที่สองแล้ว
เกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรควรพัฒนาก้าวหน้า
ไปสู่ขั้นที่สามต่อไป คือ ติดต่อประสานงาน
เพื่อจัดหาทุน หรือแหล่งเงิน เช่น ธนาคาร
หรือบริษัท ห้างร้านเอกชน มาช่วยในการลงทุน
และพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ ทั้งฝ่ายเกษตรกร
และฝ่ายธนาคารหรือบริษัทเอกชนจะได้รับ
ประโยชน์ร่วมกัน คือเกษตรกรขายข้าวได้ในราคา
ที่เหมาะสม ไม่ถูกกดราคา ธนาคารหรือบริษัท
เอกชนสามารถซื้อข้าวบริโภคในราคาต่ำ โดยซื้อ
ข้าวเปลือกตรงจากเกษตรกรนำมาสีเองเกษตรกร
ซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคได้ในราคาต่ำเพราะรวมกัน
ซื้อเป็นจำนวนมาก เป็นร้าน สหกรณ์ราคาขายส่ง
ธนาคารหรือบริษัทเอกชนจะสามารถกระจาย

บุคลากรเพื่อดำเนินการในกิจกรรมต่าง ๆ ให้เกิดผลดียิ่งขึ้น มีการแบ่งหน้าที่กันชัดเจน เมื่อทำงานได้รับประโยชน์ด้วยกันทุกฝ่าย การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง นำไปสู่การพึ่งพาตนเอง ด้วยระบบเศรษฐกิจที่เพียงพอกับการดำรงชีวิต ประเทศชาติสามารถพัฒนาไปอย่างราบรื่น

คุณประโยชน์และการประยุกต์ใช้ทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียง

ประโยชน์ของทฤษฎีใหม่สามารถทำให้ประชาชนพออยู่พอกินสมควรแก่อัตภาพในระดับที่ประหยัด ไม่อดอยาก และเลี้ยงตนเองได้ตามหลักปรัชญาของ “เศรษฐกิจพอเพียง” เพราะในน้ำแล้งมีน้ำน้อย ก็สามารถหาน้ำที่เก็บไว้ในสระมาปลูกพืชผักต่าง ๆ ที่ใช้น้ำน้อยได้โดยไม่ต้องพึ่งพิงการชลประทาน หากในปีที่ฝนตกตามฤดูกาลมีน้ำดีตลอดปี ทฤษฎีใหม่นี้ก็สามารถสร้างรายได้เพิ่มขึ้นได้ตามลำดับ และในกรณีที่เกิดอุทกภัยก็สามารถที่จะฟื้นตัวและช่วยตัวเองได้ในระดับหนึ่ง โดยไม่ต้องรอให้ทางราชการช่วยเหลือฝ่ายเดียว อันเป็นการประหยัดงบประมาณของชาติด้วยการดำเนินการตามทฤษฎีใหม่นั้น มีปัจจัยประกอบหลายประการขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่น โดยเริ่มจากจุดเล็ก ๆ ในครอบครัวของแต่ละครอบครัว ฉะนั้นเกษตรกรจะได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่หากศึกษาแนวทางให้เข้าใจและดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน สำหรับการจุดสระน้ำนั้นจะต้องสามารถกักน้ำได้เพราะสภาพดินในแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกัน เช่น ดินร่วน ดินทราย ซึ่งเป็นดินที่ไม่สามารถอุ้มน้ำได้หรือเป็นดินเปรี้ยว ดินเค็ม ซึ่งอาจจะไม่เหมาะกับพืชที่ปลูกได้

ฉะนั้นเกษตรกรจะต้องพัฒนาความรู้ของตนเองให้เพิ่มพูนขึ้นด้วยไปพร้อมกัน

การปรับใช้ที่ดิน โดยถือเกณฑ์เฉลี่ยตามสัดส่วนพื้นที่ถือครองซึ่งมีความยืดหยุ่นในการดำเนินการตามสมควร ดังความในพระราชดำรัสเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2541 ณ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดเพชรบุรี ความว่า “..ทฤษฎีใหม่..ยืดหยุ่นได้และต้องยืดหยุ่น..” อีกทั้งการปลูกพืชหลายชนิด เช่น ข้าวซึ่งเป็นพืชหลัก ไม้ผล พืชผัก พืชไร่ และพืชสมุนไพร นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงปลาหรือสัตว์อื่น ๆ ซึ่งเกษตรกรสามารถนำมาบริโภคได้ตลอดทั้งปี เป็นการลดค่าใช้จ่ายในส่วนของการอาหารสำหรับครอบครัวได้ และส่วนที่เหลือสามารถจำหน่ายเป็นรายได้แก่ครอบครัวอีกจึงเป็นการทำการเกษตรแบบครบวงจรในครอบครัว นอกจากนี้ความร่วมมือร่วมใจของชุมชนจะเป็นกำลังสำคัญในการปฏิบัติตามหลักทฤษฎีใหม่ เช่น การลงแรงช่วยเหลือกัน หรือที่เรียกว่าการลงแขก นอกจากจะทำให้เกิดความรักความสามัคคีในชุมชนแล้ว ยังเป็นการลดค่าใช้จ่ายในการจ้างแรงงานได้อีกด้วยนับว่าทรงส่งเสริมด้านเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนให้มีการพัฒนาไปพร้อมกัน และเมื่อพิจารณาตามหลักการของทฤษฎีใหม่แล้วเป็นแนวทางในการพัฒนาที่ครอบคลุมทุกด้าน ตั้งแต่การพัฒนาคน พัฒนาครอบครัวพัฒนาชุมชน และพัฒนาประเทศตามลำดับ นอกจากพัฒนาด้านเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมโดยอาศัยความร่วมมือ ร่วมใจ ร่วมแรง ระหว่างกันของคนในชุมชน เพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเอง

ให้เป็นชุมชนที่เข้มแข็งและก้าวหน้าต่อไป
จึงเป็นรูปแบบของการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยตรง

อย่างไรก็ตาม การดำเนินการตามแนว
พระราชดำริทฤษฎีใหม่นี้ คงไม่สามารถนำไป
ปฏิบัติให้สำเร็จดั่งใจได้โดยง่ายตามหลักการ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนัก
ถึงการดำเนินการในเรื่องนี้ จึงได้มีพระราชดำรัส
เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2538 ณ ศาลาดุสิดาลัย
มีความตอนหนึ่งว่า

“...การทำทฤษฎีใหม่นี้มีไว้ของง่าย ๆ
แล้วแต่ที่ แล้วแต่โอกาส และแล้วแต่งบประมาณ
เพราะว่าเดี๋ยวนี้ประชาชนทราบถึงทฤษฎีใหม่นี้
กว้างขวางและแต่ละคนก็อยากได้ ให้ทางราชการ
จุดสระแล้วช่วย แต่มันไม่ใช่สิ่งง่ายนัก บางแห่ง
จุดแล้วไม่มีน้ำแม้จะมีฝนน้ำก็อยู่ไม่ได้ เพราะว่า
มันรั่วหรือบางทีก็เป็นทีที่รับน้ำไม่ได้ ทฤษฎีใหม่นี้
จึงต้องมีพื้นที่ที่เหมาะสมด้วย...ฉะนั้น การที่
ปฏิบัติตามทฤษฎีใหม่หรืออีกนัยหนึ่ง ปฏิบัติเพื่อ
หาน้ำให้เกษตรกรเป็นสิ่งที่ไม่ว่าฝ่ายต้องช่วยกันทำ...
(กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2542 : 14)

ด้วยเหตุนี้ พระองค์จึงมิได้เพียง
พระราชทานแนวพระราชดำริประการเดียว หาก
แต่ได้มีการทดลองปฏิบัติจริงตามแนวพระราชดำริ
ให้ประสบผลดังพระราชประสงค์ก่อน จึง
พระราชทานแนวพระราชดำริแก่ราษฎรเป็นหลัก
ปฏิบัติได้ต่อไปเป็นทฤษฎีใหม่ที่สมบูรณ์ เพราะ
หากดำเนินการตามธรรมชาติอาศัยแหล่งน้ำจากน้ำฝน
ย่อมประสบปัญหาได้เนื่องจากในปีที่มีฝนน้อยน้ำ
อาจไม่เพียงพอ ฉะนั้นการที่จะทำให้ทฤษฎีใหม่
สมบูรณ์ได้นั้น คือ ต้องมีแหล่งน้ำขนาดใหญ่
ที่สามารถเพิ่มเติมน้ำในสระเก็บกักน้ำให้เต็มอยู่เสมอ
ไม่ให้น้ำขาดแคลน ดังเช่นในกรณีของการทดลอง

ที่วัดมงคลชัยพัฒนา จังหวัดสระบุรีซึ่งพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเสนอวิธีการซึ่งอาศัยหลัก
ธรรมชาติตามระบบทฤษฎีใหม่ที่สมบูรณ์คือ “อ่าง
ใหญ่ เต็มอ่างเล็ก อ่างเล็ก เต็มสระน้ำ” หมายถึง
เกษตรกรทุกครอบครัวจะต้องมีสระน้ำที่ขุดตาม
ทฤษฎีใหม่ ในทุกครัวเรือนในจำนวนที่คาดว่าจะ
เก็บน้ำไว้ใช้ได้ตลอดปี เมื่อเกิดช่วงขาดแคลนน้ำ
ในฤดูแล้ง เกษตรกรสามารถสูบน้ำมาใช้
ประโยชน์ได้ และหากน้ำในสระน้ำไม่เพียงพอ
ก็ขอรับน้ำจากอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กหรือขนาด
รองที่มีสำรองไว้อีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งได้ทำระบบ
ส่งน้ำเชื่อมต่อทางท่อลงมายังสระน้ำที่ได้ขุดไว้ใน
แต่ละแปลงอันจะช่วยให้สามารถมีน้ำใช้ตลอดปี
กรณีที่เกษตรกรใช้น้ำกันมาก อ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก
หรือขนาดรองอาจมีปริมาณน้ำไม่เพียงพอ หาก
โครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสักหรือมีโครงการใหญ่ที่
สมบูรณ์แล้ว ก็ใช้วิธีการผันน้ำจากแม่น้ำป่าสักคือ
อ่างใหญ่ต่อลงมายังอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กหรือขนาดรอง
จะช่วยให้ปริมาณน้ำมาเต็ม ในสระของเกษตรกร
พอตลอดทั้งปีโดยไม่ต้องเสี่ยงต่อการขาดแคลนน้ำ
เพราะมีแหล่งน้ำตามลำดับการใช้ถึง 3 แหล่ง

ระบบการจัดการทรัพยากรน้ำตามแนว
ทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
สามารถทำให้การใช้น้ำเพิ่มประสิทธิภาพ ได้ 3-5
เท่าจากระบบส่งน้ำด้วยท่อที่วางผ่านไปตามแปลง
ไร่นาต่าง ๆ ยามหน้าฝนนอกจากมีน้ำในอ่าง
เก็บน้ำเต็มที่แล้ว ยังมีน้ำในสระของราษฎร
เก็บไว้พร้อมกันด้วย ทำให้ปริมาณมีมากขึ้น
น้ำในอ่างที่ต่อมาสู่สระจะทำหน้าที่เป็นแหล่งน้ำสำรอง
คอยเติมน้ำในสระแต่ละแปลงให้เพียงพอตลอดปี
ไม่ขาดแคลนจนทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่เกษตรกร
ที่น้ำขาดไปจนส่งผลกระทบต่อเกษตร

สุดท้ายปัญหาการขาดแคลนนํ้าเพื่อการเกษตร
ก็จะบรรเทาเบาบางลง ทำให้การเกษตรดำเนิน
ต่อไปได้อย่างไม่ขาดช่วง ทำให้เกษตรกร
สามารถทำกิน เหลือเก็บและจำหน่ายผลผลิตใน
ที่ดินของตนเองได้อย่างสม่ำเสมอ มีความเป็นอยู่
ดีขึ้น ส่งผลให้ฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศ
ดีขึ้นตามมา

ความส่งท้าย

ตลอดระยะเวลาอันยาวนานที่ผ่านมาถึง 6
ทศวรรษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงงาน
อย่างหนักเพื่อพัฒนาประเทศและพสกนิกรไทยยาก
ที่จะมีเกียรติยศของประเทศใดเสมอเหมือน และเป็น
พระมหากษัตริย์ที่ทรงงานหนักที่สุดในโลก
เพราะการทรงงานมีทั้งทรงศึกษาข้อมูลจาก
เอกสาร แผนที่ ตลอดจนเสด็จลงพื้นที่เพื่อสัมผัส
สอบถามราษฎร ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ
ที่ตามเสด็จ จนได้รายละเอียดครบจากหลายด้าน
การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรทุกหมู่เหล่า
ทั่วทั้งผืนแผ่นดินไทยตลอด 60 ปี ด้วยพระองค์เอง
ทำให้ทรงทราบและทรงเข้าใจปัญหาและความ
ต้องการที่แท้จริง ของคนไทยอย่างเหมาะสม
ทุกแห่งทุกมุมและมีพระราชวินิจฉัยปัญหาของ
ประเทศไทยได้อย่างชัดเจนตรงประเด็นและ
สอดคล้องกับทุกสถานการณ์

โครงการพระราชดำริที่พระราชทาน
แก่ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ไปดำเนินการ
ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นการพัฒนาประเทศ
ไปอย่างมีระบบ ตามลำดับขั้นตอนความจำเป็น
และตามสถานการณ์บ้านเมือง โดยมีเป้าหมาย
สำคัญในการพัฒนา คือ การพัฒนาคน เพื่อคน
พัฒนาชาติ ตามลำดับ ไม่ว่าจะเป็นด้านสุขภาพ

อนามัยความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ การศึกษา
การสาธารณสุขไปหมด ที่ตั้งเป็นต่อการดำรงชีวิต
สิ่งเหล่านี้เอื้ออำนวยต่อการดำเนินชีวิตของประชากร
ชาวไทยให้มีความเป็นอยู่ดีขึ้น มีศักยภาพในการ
พัฒนาตนเองและพัฒนาประเทศตามมา

การพัฒนาประเทศตามแนวพระราชดำริ
มิใช่เป็นเพียงแนวคิดหรือทฤษฎีที่เลื่อนลอย
หากแต่พระองค์ได้ทรงการศึกษา ค้นคว้า ทดลอง
เพื่อให้ได้มาซึ่งรูปแบบและวิธีการที่เหมาะสม
สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ
สังคมและวัฒนธรรมของไทยในแต่ละภูมิภาคได้
อย่างกลมกลืน เป็นวิธีการที่ประหยัดสะดวก
ไม่ซับซ้อนและเห็นเป็นรูปธรรมชัดเจน
ผลการค้นคว้าทดลองต่าง ๆ ได้สาธิตไว้ในพื้นที่
จริงตามศูนย์ศึกษาการพัฒนาในทุกภูมิภาค
ที่ผู้สนใจสามารถเข้าไปศึกษาหาความรู้ได้ตลอดเวลา
และสามารถนำรูปแบบวิธีการไปปฏิบัติให้เหมาะสม
กับลักษณะทางกายภาพของแต่ละพื้นที่
ได้อย่างเหมาะสม ขณะเดียวกัน ทรงมุ่งมั่นให้
เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ และพัฒนา
ตนเอง จาการากฐาน ของตนเองสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน
และสอดคล้องกับธรรมชาติของพสกนิกรในแต่ละ
พื้นที่ถ่วงน้ำหนักไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
พัฒนาสิ่งแวดล้อมและรักษามรดกทางวัฒนธรรม
ทั้งทางวัตถุและทางจิตใจของเหล่าทวยราษฎร์
โดยเฉพาะการรักษาสมดุลแห่งธรรมชาติเป็นเรื่อง
ที่ทรงให้ความสำคัญและทรงคำนึงถึงอย่างมาก
ทั้งการพัฒนาป่าไม้ การพัฒนาแหล่งน้ำ และการ
พัฒนาปรับปรุงบำรุงดิน ซึ่งมีพระราชดำริให้แก้ไข
ปัญหาการขาดดุลทางธรรมชาติโดยใช้ธรรมชาติ
แก้ธรรมชาติ เพื่อให้ทรัพยากรได้ถูกใช้ไปอย่าง
มีประโยชน์คุ้มค่า ขณะเดียวกันได้ทรงสนับสนุน

ให้สร้างใหม่ทดแทน เพื่อมีใช้ต่อไปในอนาคต นับเป็นการพัฒนาแบบครบวงจรมีพระราชดำริเกี่ยวกับการจัดสรรที่ให้ราษฎรอยู่อาศัยและทำกินอย่างถูกต้อง โดยไม่มีการซื้อขาย เพื่อให้มีที่ทำกินตลอดไปอย่างเป็นหลักแหล่ง ไม่บุกรุกทำลายป่าไม้เพื่อการเพาะปลูกและอยู่อาศัยอย่างเลื่อนลอย พร้อมทั้งส่งเสริมให้มีการประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับสภาพทางภูมิศาสตร์ นำไปสู่การร่วมมือกันภายในท้องถิ่นในรูประบบสหกรณ์ส่งเสริมให้มีการปลูกป่าทดแทน ในกรณีที่ต้องตัดไม้เพื่อการประกอบอาชีพและเลี้ยงชีพ ก่อให้เกิดความร่วมมือในชุมชนเพื่อนำชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้และก้าวต่อไปอย่างมั่นคง

ด้วยพระราชจริยวัตรที่ทรงดำรงพระองค์อยู่ในทศพิธราชธรรม พระปรีชาสามารถที่ประทับอยู่เหนือดวงใจของพสกนิกรชาวไทยทั้งประเทศและพระอัจฉริยภาพด้านการพัฒนาซึ่งทวยราษฎร์ทุกผู้ทุกนามล้วนสำนึกในพระ

มหากรุณาธิคุณที่แสดงถึงพระราชหฤทัยอันเปี่ยมล้นด้วยพระเมตตา และผลจากการพัฒนามตามแนวพระราชดำริได้ปรากฏออกมาเป็นที่ประจักษ์แล้วว่า พสกนิกรชาวไทยทุกภูมิภาคมีอาชีพ มีรายได้เพิ่มขึ้น สภาพชุมชนและสิ่งแวดล้อมได้พัฒนาขึ้น สิ่งเหล่านี้ประสบผลได้จากสายพระเนตรที่ยาวไกลและพระราชหฤทัยที่มุ่งมั่นเพื่อการพัฒนาประเทศด้วยการประกอบพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่นานัปการมาตลอดเวลา 60 ปี นับเป็นพระมหากษัตริย์ที่ครองสิริราชสมบัติ ยาวนานกว่าพระองค์ใดในวโรกาสอันเป็นมหามิ่งมงคลนี้ ขอพระราชทาน อัญเชิญพระราชกรณียกิจทั้งหลายมากล่าวสดุดีพระเกียรติคุณให้จดจักษ์ในจิตสำนึกของปวงชนชาวไทย และน้อมนำไปปฏิบัติเพื่อพัฒนาชีวิต ความเป็นอยู่ ชุมชน และประเทศชาติตามลำดับ พร้อมเทิดถวายพระการุณยภาพให้เป็นที่ปรากฏสืบไป ขอทรงพระเจริญ ยิ่งยืนนาน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2529). โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริปี พ.ศ. 2528. กรุงเทพฯ : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- _____. (2542). โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเพื่อประโยชน์สุขแห่งทวยราษฎร์. กรุงเทพฯ : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- คณะกรรมการจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2531). นบองค์ภูมิพล”. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทวีชัย สันติสุข. (2542). “การบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้แบบประชารัฐตามแนวเศรษฐกิจเพียงพอและทฤษฎีใหม่”. วารสารราชบัณฑิตยสถาน. ปีที่ 24 ฉบับที่ 2 กุมภาพันธ์- พฤษภาคม 2542. หน้า 122-124.
- วัลลภ พรหมทอง. (2545). เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2540). “ทฤษฎีใหม่” ว่าด้วยการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุนทร กุลวัฒนวงศ์. (2544). ตามรอยพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง-ทฤษฎีใหม่. กรุงเทพฯ : ชมรมเด็ก.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2543). “การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ”. วารสารข้าราชการ. ปีที่ 45 ฉบับที่ 2 มีนาคม-เมษายน 2543. หน้า 1-6.
- สุวิชัย โกสัยยะวัฒน์. (2543). “ครูของแผ่นดิน องค์ภูมิรินทร์ของการศึกษาไทย”. วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา. ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 พฤศจิกายน 2542-มีนาคม 2543. หน้า 3-11.
- สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2545). ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (สนง.กปร.) (2546). โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี.
- _____. (2539). 50 ปีแห่งการพัฒนาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : โอ เอส พริ้นติ้งเฮ้าส์ จำกัด.